

Possibilities of Proceeding in the Event of Dying, Death, Arranging and Sending a Funeral and its Costs for a Client of Addictology Services

Šejvl, J.

Charles University, First Faculty of Medicine, and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Prague, Czech Republic
Guild of the Gravediggers, z.s.

Citation | ŠEJVL, Jaroslav. Možnosti postupu při umírání, úmrtí, zajištění a vypravení pohřbu a jeho nákladů u klienta adiktologických služeb. *Adikt. prevent. léčeb. praxi.* 2020; **3**(3), 160–171.

Summary | The dying or death of a loved one is something that everybody is likely to experience in his or her life. With helping professionals, this probability is increased by the possibility of them dealing with such situations involving their clients, patients, or people close to them. General knowledge of how to approach such situations should be a matter of fact for helping professionals.

Dying, death, and participation in arranging for a funeral and the related rituals are a significant part

of the process of accompanying a dying person and subsequent bereavement. They form an important fragment of human culture and a humanist approach. All helping professionals should have knowledge of the possibilities associated with dying, options for the accompaniment of a dying person, respectful dressing and casketing of the deceased, and arranging for a funeral, including the costs of funeral services. A general understanding of these issues contributes to the comprehensive expertise of addiction professionals.

Keywords | Death – Decease – Burial – Abortion – Funeral narrator – Burial arranged by the municipality

Submitted | 16 June 2020

Accepted | 8 September 2020

Grant affiliation | This paper was made possible by institutional programme, Progres No. Q06/LF1 and by Specific University Research Grant No. 260 500.

Correspondence address | Jaroslav Šejvl, PhD, Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

jaroslav.sejvl@lf1.cuni.cz

Možnosti postupu při umírání, úmrtí, zajištění a vypravení pohřbu a jeho nákladů u klienta adiktologických služeb

Šejvl, J.

Univerzita Karlova, 1. LF UK a VFN v Praze, Klinika adiktologie
Čech hrobnický, z. s.

Citace | ŠEJVL, Jaroslav. Možnosti postupu při umírání, úmrtí, zajištění a vypravení pohřbu a jeho nákladů u klienta adiktologických služeb. *Adikt. prevent. léčeb. praxi.* 2020; **3**(3), 160–171.

Souhrn | S umíráním a smrtí blízké osoby se ve svém životě může setkat každý. U pracovníků v pomáhajících profesích je tato pravděpodobnost zvýšena o možnosti řešení takové situace s klienty či pacienty. Rámcová znalost základních postupů v takové situaci by měla být pro pracovníky v pomáhajících profesích samozřejmostí. Umírání, úmrtí či participace na vypravení pohřbu a rituály s tím spojené jsou významnou součástí procesu doprovázení umírajícího a následně i truchlení.

Tvoří jeden z významných fragmentů lidské kultury a humanistického přístupu. Znalost základních možností spojených s umíráním, možností doprovázení umírajícího, pietní úpravy těla zemřelého, sjednání a vypravení pohřbu a s tím spojené finanční náklady jsou významné pro všechny pracovníky v pomáhajících profesích. Orientace v nich napomáhá dotvářet komplexnost adiktologických služeb.

Klíčová slova | Smrt – Úmrtí – Pohřeb – Potrat – Vypravitel pohřbu – Pohřeb sjednaný obcí

Došlo do redakce | 16. června 2020

Přijato k tisku | 8. září 2020

Grantová podpora | Tento článek byl zpracován v rámci institucionálního programu podpory Progres č. Q06/LF1 a v rámci Specifického vysokoškolského výzkumu, č. grantu 260500.

Korespondenční adresa | Mgr. Jaroslav Šejvl, Ph.D., Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

jaroslav.sejvl@lf1.cuni.cz

1 ÚVOD

Obecně jsou téma smrti a smrt samotná fascinujícím fenoménem lidského života, resp. jeho závěru. Davies uvádí, že „*smrt je předmětem trvalého zájmu v každé kultuře po celém světě. Každá civilizace a každé společenství si kladlo otázky, které se spojují se smrtí*“ (Davies, 2005).

Smrt jako neoddelitelná součást podstaty naší existence a její nevyhnutelnost před nás, kromě jiného, staví i nutnost racionálně reagovat na proces umírání blízké osoby, její smrt, na otázky spojené s vypravením pohřbu a jeho rituály. Individualizace a individualita smrti ve vztahu ke každému z nás a našim osobním zkušenostem nám umožňuje na ni nahlížet nejen filozofickými, náboženskými, věroučnými a etickými otázkami (Šiklová, 2013).

Zajímavé je Kerriganovo zamyšlení se nad tím, že i přes skutečnost, že o smrti, ač je něčím zcela konstantním v životě jednotlivce i společnosti, dosud neexistuje téměř žádná shoda v tom, co vlastně znamená, co představuje a co po ní následuje (Kerrigan, 2007). Rozdílnost ve vnímání konce života, smrti a toho, co přijde po ní, lidstvo významně rozděluje již tisíce let. Důležitým faktorem, který postoj nejen k životu, ale zejména ke smrti ovlivňoval, byl náhled na posmrtný život – je se smrtí spojen naprostý zánik existence hmoty i ducha, nebo existuje posmrtný život, či se člověk opět vrací zpět? Stejně tak jako společnost rozděluje rituály, které jsou běžnou součástí našeho života, tak nás rozděluje i rituály spojené s jeho závěrem, příchodem smrti a pohřbem.

Smrtelnost člověka a pomíjivost lidského života je zdůrazňována ve všech náboženstvích a její význam pro člověka je tak zásadní, že její neodvratitelnost má – podle některých náboženství – determinovat jeho chování během celého života, a to včetně myšlenek na ni. Smrtelnost člověka je bazální charakteristikou lidské podstaty; protože život je podmíněn smrtí a smrt je podmíněna životem. Součástí mnohých kultur a společenství se proto staly i knihy, které se otázkám umírání a smrti buď explicitně věnovaly – např. Pohanská kniha mrtvých, Tibetická kniha mrtvých, staroegyptská Kniha mrtvých, nebo umírání a smrt byly jejich nedílnou součástí – např. Koránu a samozřejmě Bible. Současně s tím se vyvíjela i forma a průběh pohřebního rituálu. Ke smrti a pohřebnímu rituálu uvádí Novotný (1956) logickou ideu: „...*lidský rozum nemůže překonat meze stvořeného světa. Bude tedy vidět rození a umírání jako přírodní zákon, v podstatě nezávislý na mravních nebo náboženských hodnotách.*“

Česká republika je sekularizovaný stát a svoboda myšlení a náboženského vyznání je obecně zaručena Listinou¹ a podrobně zejm. v zákoně o církvích a náboženských společnostech². Smrt upravuje platná legislativa. V medicínském právu je smrt definována jako nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo nevratná zástava krevního oběhu [srov. § 2 písm. e) zák.

č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)].

Smrt se podle své příčiny dělí na přirozenou a násilnou. S ohledem na dobu, která jí předcházela, definujeme smrt náhlou, neočekávanou a očekávanou. Může mít i podobu zmaru očekávaného života – a to buď jako potrat, umělé přerušování těhotenství, nebo mrtvě narozené dítě.

Konečnou hmatatelnou podstatou smrti a jejím důsledkem jsou lidské pozůstatky³, o které musí být s náležitou péčí a pietou postaráno⁴. Kulturně-právní prostředí umožňuje pouze jediný přístup, a to je zajištění pohřbu v souladu s platnými právními předpisy. Jedná o zák. č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů (dále jen „zák. o pohřbnictví“). Tímto přístupem je vypravení pohřbu, a to buď osobou, která se stane vypravitelem pohřbu,⁵ a pokud taková osoba není, tak v rámci přenesené působnosti musí učinit příslušná obec.⁶

Klienti a pacienti adiktologických služeb jsou jednou z cílových skupin, která je s ohledem na své onemocnění rizikovější. Tato rizika jsou zpravidla kumulována mnoha faktory, mezi něž patří – kromě samotného užívání návykových látek – zejména životní styl, stravovací návyky, nedostatečná pozornost věnovaná zdravotnímu stavu a další. Cílem článku je představit možný postup jednak při umírání a úmrtí adiktologického klienta ze strany poskytovatele odborné péče, ale i ze strany členů jeho komunity. Rovněž je zde nastíněn postup v případě, že dojde u adiktologické klientky k potratu nebo se jí narodí mrtvé dítě; a je akcentována i situace, kdy není vypravitel pohřbu nebo na jeho vypravení nikdo nemá potřebné finanční prostředky.

2 UMÍRÁNÍ, ÚMRTÍ A KLIENT ADIKTOLOGICKÉ SLUŽBY

Dynamický rozvoj hospicového hnutí a paliativní péče o pacienty v terminálním stadiu onemocnění vykazuje nejen stoupající trend, ale i potřebu systematické edukace o jejich možnostech a nutnost její celospolečenské podpory. Cílem těchto aktivit není jen zajistit umírajícímu důstojný a bezbolestný odchod ze života, ale i pomoci mu vyřešit všechny potřebné záležitosti a podpořit pečující blízké osoby. Tato podpora se zaměřuje jak na systém odlehčovacích služeb, tak i na pomoc pečujícím v rámci práce domácích hospicových týmů, které nabízejí i psychosociální a technickou podporu.

³ V souladu s § 2 písm. c) zák. o pohřbnictví je používán pojem lidské pozůstatky, který v sobě subsumuje pojmy tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky.

⁴ Tento požadavek je explicitně vymezen v zák. o pohřbnictví, resp. je zde uvedeno jeho negativní vymezení, tedy to, co je zakázáno [srov. § 4 odst. 1 písm. f) zák. o pohřbnictví].

⁵ Touto osobou může být jak fyzická, tak i právnická osoba.

⁶ Srov. § 5 odst. 1, 2 zák. o pohřbnictví.

¹ Srov. čl. 15 odst. 1 Listiny.

² Srov. § 2 odst. 1 zák. o církvích a náboženských společnostech.

I klienti a pacienti adiktologických služeb se dostávají do situace, kdy někdo z jejich blízkých umírá a oni mají zájem se podílet na jeho doprovázení, nebo již zemřel a je na nich, aby se stali vypraviteli pohřbu. Rovněž i oni sami se mohou dostat do situace, kdy se jejich život blíží ke konci a mají zájem prožít smysluplně poslední dny a projevit přání týkající se jejich pohřbu. V takovém případě je účelné, aby se s prognózou svého zdravotního stavu svěřili osobě, které důvěřují. Pokud se nejedná o osobu blízkou, je vhodné možnosti postupu konzultovat v rámci poskytování adiktologických služeb právě i s těmito pracovníky, kteří by se měli i v této oblasti v základních tématech orientovat a měli by být schopni poskytnout relevantní informace s návrhem možného dalšího postupu.

2.1 Umírání a smrt

Pokud se jedná o očekávané umírání v domácím prostředí, péči a postup koordinují pracovníci domácího hospicového týmu. Mobilní hospic tvoří multidisciplinární tým terénních pracovníků,⁷ kteří poskytují komplexní péči nevyčísitelně nemocným pacientům a jejich rodinám, které se o ně doma starají (Marková et al., 2009). Ti poradí postup související nejen s paliativní péčí a umíráním, ale i postup po úmrtí a náležitosti ohledně vypravení pohřbu. Pokud dojde k úmrtí v domácí péči, je na doprovázejícím, zda se rozhodne určité postupy provést sám, za pomoci jiných nebo je ponechá zcela na těch, kteří takovou službu zajišťují.

V případě, že dochází k umírání v zařízení poskytovatele zdravotních nebo sociálních služeb, je postup jednodušší, neboť zaměstnanci zařízení znají správné postupy, které je nutné dodržet. I v této situaci lze, podle dohody, na péči o umírajícího participovat.

Je důležité si uvědomit, že žádný právní předpis nestanoví časový limit, ve kterém by bylo nutné úmrtí oznámit. Nutné je oznámit úmrtí (viz následující kapitola), ale nechat odvést tělo provozovatelem pohřební služby⁸ je až následný krok. Lapidárně lze uvést, že si lze „dát na čas“. Tedy je zde vytvořený prostor pro soukromé rituály a pietní rozloučení. To nám dává možnost poskytnout zemřelému naši poslední službu. V praxi se setkáváme s tím, že mu dočteme rozečtenou knihu, doposloucháme nebo pustíme oblíbenou hudbu, posadíme se k němu a vyprávíme mu, roztáhneme záclony nebo závěsy a otevřeme okno, aby „duše mohla odletět“, dopijeme u něj poslední čaj nebo kávu, omyjeme jej, převlékneme či oblékneme do jeho oblíbených šatů, či učiníme další kroky, které jsme si společně domluvili, ... a teprve poté informujeme o úmrtí na tísňovou linku. Jako přiměřený časový limit můžeme pro praxi považovat dobu do 6 hodin od

úmrtí.⁹ To ale není povinností. Jedná se vždy o možnost svobodné volby.

Požádat o chvíli strpění a soukromí s možností posečkat u zemřelého je dnes samozřejmostí i v případě úmrtí v zařízení poskytovatele zdravotních nebo sociálních služeb. Je nutné počítat, že míra soukromí a intimity je zde zpravidla menší než při úmrtí v domácím prostředí. Úmrtím vzniká v kontextu zákona o pohřebnictví status těla zemřelého. Tělem zemřelého se rozumí mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení, ale i tělo mrtvé narozeného dítěte.

2.2 Nález mrtvého těla

K úmrtí může dojít i v jiných životních situacích, než bylo uvedeno shora: při procházce, na ulici nebo při dalších aktivitách. V této situaci, kdy jsme přítomni úmrtí, resp. nalezneme tělo zemřelého, byt' jen kosterní pozůstatky, je postup samozřejmě odlišný. V takovém případě máme ze zák. o zdrav. službách¹⁰ oznamovací povinnost, kdy bychom měli provést oznámení bezodkladně. Tuto skutečnost je nutné oznámit:

- a) poskytovateli zdravotních služeb v oboru všeobecného praktického lékařství nebo
- b) lékaři vykonávajícímu lékařskou pohotovostní službu nebo takovému lékaři, se kterým má příslušný kraj pro tyto účely uzavřenou smlouvu.

V praxi se však tento postup vyskytuje spíše výjimečně, neboť ten, kdo byl přítomen u úmrtí osoby nebo tělo zemřelého našel, znalosti o těchto lékařích nemá. Z tohoto důvodu zde přichází v úvahu postup podle § 83 odst. 1, věta druhá, zák. o zdrav. službách – tedy úmrtí nebo nález těla zemřelého je nutné oznámit na tísňovou linku. Toto ustanovení sice požaduje oznámení na jednotné evropské číslo tísňového volání 112, ale postačuje oznámení na národní tísňovou linku, zpravidla zdravotnické záchranné službě na linku 155, nebo Policii České republiky na linku 158. V případě, že fyzická osoba nesplní tuto oznamovací povinnost, dopustí se přestupku podle § 114 odst. 1 zák. o zdrav. službách, za který lze uložit pokutu do výše 100 000 Kč. Současně je potřeba vzít v úvahu, že ten, kdo je oznamovatel nález mrtvého lidského těla, bude – pokud k tomu bude vyzván – vypovídat na Policii ČR. Lékař vyplní List o prohlídce zemřelého a zpravidla se dotáže, zda některá z přítomných osob, např. ten, kdo úmrtí oznámil, je osobou blízkou.¹¹

⁹ Jedná se o soukromý názor autora, který aplikuje ve své praxi.

¹⁰ Zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů; k tomu srov. § 83 odst. 1 zák. o zdrav. službách.

¹¹ V případě, kdy oznamovatel úmrtí není osoba blízká, má lékař povinnost informovat osobu blízkou. Pokud mu není známa nebo ji nemůže informovat, informuje Policii České republiky [srov. § 86 odst. 1 písm. h) zák. o zdrav. službách].

⁷ Tým tvoří zpravidla lékař, zdravotní sestra, psycholog nebo psychoterapeut a sociální pracovník. V případě úmrtí bývá rozšířen i o poradce pro pozůstalé.

⁸ Podmínky pro činnost pohřební služby jsou stanoveny nejen v zák. o pohřebnictví, ale i v české technické normě EN 15017 (služby v pohřebnictví – požadavky).

2.3 Vypravitel pohřbu

Je rozdíl mezi povinností oznámit úmrtí nebo nález těla zemřelého (viz předešlý odstavec) a povinností zajistit pohřbení. Platné právo ukládá každému výlučně povinnost oznámit úmrtí nebo nález těla zemřelého. Oproti tomu povinnost sjednat pohřeb¹² nemá žádná fyzická ani právnická osoba – vyjma obce, která je veřejnoprávní korporací a učiní tak teprve, pokud se nikdo v zákonem stanovené lhůtě nestane vypravitelem pohřbu. Tedy ani v případě úmrtí osoby blízké¹³ a po oznámení takového úmrtí, nevzniká fyzické osobě povinnost vypravit pohřeb.

V případě, že některá z osob přítomných při ohledání zemřelého lékařem potvrdí zájem vypravit zemřelému pohřeb, lékař mu předá část B2 Listu o prohlídce zemřelého¹⁴. Tento List slouží k tomu, aby ten, který s ním disponuje, uzavřel s provozovatelem pohřební služby smlouvu o zajištění pohřbení. Osoba blízká nebo osoba, která převzala část B2¹⁵ Listu, má lhůtu 96 hodin od oznámení úmrtí – tedy převzetí této části B2 Listu – aby sjednala pohřeb a stala se tak vypravitelem pohřbu. V případě, že nikdo takový zájem neprojeví, považuje se tento okamžik oznámení za rozhodný ve smyslu začátku běhu 96hodinové lhůty¹⁶ ve smyslu § 5 odst. 1 zák. o pohřebnictví, a vypravitelem pohřbu se pak stává ze zákona příslušná obec.

2.4 Potrat a plod po umělém přerušení těhotenství

Specificky odlišný postup je v případech, kdy dojde k potratu nebo umělému přerušení těhotenství. Není účelem se zde zabývat aspekty potřeby krizové intervence a psychologické podpory.

Plodem po potratu¹⁷ se rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z matčina těla neprojevuje ani jednu ze známek života a současně je jeho porodní hmotnost nižší než 500 g. Pokud porodní hmotnost nelze zjistit, je plodem po potratu takový plod, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů. Potratem se rozumí:

- a) spontánní potrat; ukončení těhotenství, kdy je embryo nebo plod neprojevující známky života samovolně vypuzen nebo vyjmut z dělohy a jeho hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, je-li těhotenství kratší než 22 týdnů,
- b) umělé přerušení těhotenství provedené podle zákona upravujícího umělé přerušení těhotenství (srov. zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství),
- c) ukončení mimoděložního těhotenství podle zákona upravujícího umělé ukončení těhotenství (srov. zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství),
- d) případ, kdy z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice, a jsou histologicky prokázány zbytky po potratu.

Plod po potratu lze samozřejmě pohřbit. I zde je lhůta 96 hodin, po kterou musí být plod po potratu uložen u poskytovatele zdravotních služeb. Pokud v této lhůtě nikdo nepožádal o jeho vydání k pohřbení, zpopelní se v krematoriu odděleně od anatomicke-patologického odpadu, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a provozovatelem krematoria, tak jak stanovuje § 91 zák. o zdrav. službách.

Pokud žena nebo někdo z osob jí blízkých projeví zájem o vypravení pohřbu jiných lidských pozůstatků, obdrží od poskytovatele zdravotních služeb identifikaci jiných lidských pozůstatků, kdy na základě tohoto dokumentu sjedná s provozovatelem pohřební služby vypravení pohřbu. Požádat o vydání plodu po potratu, resp. zajistit mu pohřbení může – stejně jako u mrtvého lidského těla – v podstatě kdokoli. Svoji roli zde tedy mohou sehrát i pomáhající profese, které by následně měly nárok na pohřebné.

Je důležité, aby ti, kteří pracují s adiktologickými klientkami, věděli i o této možnosti a byli schopni jim poskytnout relevantní informace v případě, že nastane tato situace. Průběh sjednání pohřbu a pohřební rituál je pak totožný jako při sjednání a vypravení jiných pohřbů.

2.5 Sjednání pohřbu

Ten, kdo převzal část B2 Listu, se stává vypravitelem pohřbu a musí postupovat v určitých logických krocích.¹⁸ Prvním krokem je volba provozovatele pohřební služby, u které uzavře smlouvu o zajištění pohřbení. Každý, kdo je vypravitelem pohřbu, musí mít pro jednání na pohřební službě s sebou občanský průkaz. Bez něj nemůže být uzavřena smlouva. Před kontaktováním provozovatele pohřební služby je vhodné promyslet si následující body.

1. Jaký bude chtít vypravit pohřeb? Bude to pohřeb do hrobu nebo hrobky? Pokud ano, má v rodině nebo mezi blízkými příbuznými již na pohřebišti pronajatý hrob nebo hrobku?

18 | Pro zjednodušení textu budu používat pro sjednání a vypravení pohřbu jak situaci, kdy je převzata část B2 Listu, tak i pro situace převzetí identifikace jiných lidských pozůstatků.

12 | K tomu srov. § 114 odst. 1 obč. zák.

13 | Podle § 22 obč. zák. se osobou blízkou rozumí příbuzný v přímé řadě, sourozenec a manžel nebo partner; samozřejmě i jiné osoby, které jsou v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí. K tomu srov. § 3020 obč. zák.

14 | Vyhl. č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého).

15 | List o prohlídce zemřelého se dělí na dvě části: A a B. Vyplněná část A je odesílána na ÚZIS ČR. Část B se dělí na tři díly. Díl B1 je odeslán na matriční úřad, díl B2 obdrží osoba zajišťující pohřbení a část B3 provozovatel pohřební služby.

16 | Srov. § 2 písm. n) zák. o pohřebnictví.

17 | § 82 odst. 2 zák. o zdrav. službách.

2. V případě, že nemá pronajaté hrobové místo, musí kontaktovat hřbitovní správu na vybraném pohřebišti, kde chce hrobové místo pronajmout. To musí být nejpozději 2 pracovní dny před plánovaným pohřbem. Zde je nutné počítat i s variantou, že na vybraném pohřebišti nebude volné hrobové místo ke zřízení hrobu k pronajmutí anebo nebude mít provozovatel pohřebiště kapacitu do požadovaného termínu hrob vykopat. To může znamenat oddálení termínu pohřbu a navýšení nákladů za uložení těla v chladicím zařízení poskytovatele pohřební služby. Dále je nutné počítat s tím, že po pohřbení bude nutné osadit hrob hrobovým zařízením – pokud nebude hrob vymezen pouze rovem (tedy bez rámu). I to bude stát finanční prostředky.
3. V případě, že má být provedeno pohřbení do hrobky a tuto vypravitel nemá k dispozici, musí ji zakoupit. Finanční náklady na zakoupení podzemní hrobky budou v řádech desetitisíců až statisíců. Výroba nové podzemní hrobky je záležitost minimálně na 14 dní. Na přechodnou dobu – pokud není možný odkup, je možné to vyřešit pronajmutím zápujční hrobky.
4. Pokud nebude vypravitel chtít provést pohřbení do hrobu nebo hrobky, připadá v úvahu již pouze pohřeb žehem v krematoriu.
5. Urnu se zpopelněnými lidskými ostatky lze nechat uložit do hrobu nebo hrobky či do kolumbária. Rovněž lze nechat provést rozptyl, vsyp, anebo ji lze uložit i doma. Je možné rovněž urnu uložit do schránky na hrobě nebo hrobce.
6. Ač to není tolik časté, lze – za podmínek stanovených v zák. o pohřebnictví a dalších zákonech – provést rozptyl i na místech, které měl zesnulý rád.

V této fázi je významná role pomáhající profese k poskytnutí relevantních informací a psychosociální podpory. Znalost základních postupů a možností, jak připravit pohřeb, jaký způsob pohřbu může být realizován a následné kroky jsou velmi důležité atributy k důstojnému a pietnímu rozloučení a úspěšnému absolvování fáze truchlení.

Pokud si nejste jisti, jaký pohřeb chcete vypravit, jaké budou jeho finanční náklady a co takový pohřeb obsahuje, máte vždy možnost poradit se. Poradit se je nutné dříve, než je uzavřena smlouva s provozovatelem pohřební služby. Cenovou nabídku si nechte zpracovat u pohřební služby, u které zamýšlíte sjednat pohřbení.

Výběr pohřební služby je vždy na vypraviteli pohřbu. Ten musí s provozovatelem pohřební služby uzavřít smlouvu o zajištění pohřbení. S pohřební službou se vypravitel dále dohodne, jaké úkony chce na zemřelého(m) nechat provést,¹⁹ zda je mají provést pracovníci pohřební služby, nebo je chce provádět on, či při vzájemné participaci. Rovněž je nutné se dohodnout, zda předá pracovníkům

pohřební služby oblečení pro zesnulého, nebo zda bude zemřelý oblečen do rubáše.

Někdy se můžeme setkat s tím, že společně s lékařem, který přijíždí k provedení ohledání těla zemřelého, přijíždějí již i pracovníci pohřební služby. Je nutné ale uvést, že ten, kdo má vůli stát se vypravitelem pohřbu, nemá povinnost s touto pohřební službou jednat, ani ji vpustit do nemovitosti nebo nechat se zmanipulovat k odvezení těla zemřelého. Výjimku tvoří situace, kdy je tělo zemřelého odváženo na pitvu. Převoz na pitvu je hrazen ze zdravotního pojištění. Pohřební služba, která bude zajišťovat pohřbení, nemusí být totožná s tou, která odvážela tělo k provedení pitvy.

Za této situace je vhodné poradit se s ohledávajícím lékařem, zda vypravitel pohřbu má zájem nechat tělo zemřelého hned odvézt, nebo provést jeho pietní úpravu a očistu těla svépomocí. To přichází samozřejmě v úvahu pouze za situace, kdy nebylo lékařem nařízeno provedení pitvy nebo tělo zemřelého není na základě jím projevované vůle předáváno poskytovateli zdravotních služeb nebo univerzitní vysoké škole, která provádí anatomické pitvy v souladu s podmínkami stanovenými zák. o zdrav. službách, a projevila-li zájem o využití těla zemřelého pro potřeby lékařské vědy a výzkumu nebo k výukovým účelům.²⁰

Velmi často se lze v praxi setkat s tím, že osoba, která pečovala o umírajícího, má zájem o zaopatření, resp. úpravu těla, jako projev poslední služby zemřelého(mu). Přeje si, aby tak učinil někdo, kdo měl k zemřelému blízký vztah a nikoli pracovníci provozovatele pohřební služby. Úprava těla zemřelého v domácím prostředí může zahrnovat zejména svlečení z oblečení, ve kterém došlo k úmrtí, omytí, oholení, oblečení do šatů, ve kterých má dojít k pohřbení. Rovněž se setkáváme s tím, že ten, který o umírajícího pečoval, chce dokonat úkon, kterým umírajícího doprovázel. Je potřeba dodržet požadavek, že s lidskými pozůstatky musí být zacházeno důstojně a tak, aby nedošlo k ohrožení veřejného zdraví nebo veřejného pořádku; z těchto důvodů je zakázáno zacházet s lidskými pozůstatky způsobem dotýkajícím se důstojnosti zemřelého nebo mravního citění veřejnosti [§ 4 odst. 1 písm. f) zák. o pohřebnictví]. V případě, že tak osoba blízká neučiní, může tak ještě postupovat po dohodě s provozovatelem pohřební služby v souladu s řádem tohoto provozovatele (srov. § 7a zák. o pohřebnictví).

Pohřební službu si tedy vypravitel volí podle svého uvážení a její výběr by měl akcentovat i přání zesnulého, pokud bylo vysloveno. § 114 odst. 1 obč. zák.²¹ upravuje posloupanost osob, které rozhodnou o tom, jaký má mít člověk pohřeb, pokud o tom před svojí smrtí nerozhodl on sám. Primárně tedy právní řád počítá s tím, že člověk rozhodl sám o tom, jaký chce mít pohřeb. Pokud tak člověk nerozhodl za svého života, rozhodne o jeho pohřbu manžel zemřelého

19 | Lze doporučit, aby si ten, kdo je vypravitel pohřbu a nechce sám provést zaopatření zemřelého(ho), ověřil, zda pracovníci provozovatele pohřební služby mají kvalifikace pracovníků pro úpravu a přepravu lidských pozůstatků, resp. pracovníků pro vyšší hygienické zaopatření těl zemřelých.

20 | Srov. § 5 odst. 1 zák. o pohřebnictví.

21 | Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

ho; a není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče; není-li jich, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou jejich děti; a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých; není-li žádná z těchto osob, pak rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel (§ 114 odst. 1 věta druhá obč. zák.). Může tak učinit ve lhůtě do 96 hodin od oznámení úmrtí. Pokud žádná z těchto osob nesjedná pohřbení (nestane se vypravitelem pohřbu), rozhodne na základě přenesené působnosti o pohřbení obec, které náleží tato funkce ze zákona – ale až po marném uplynutí uvedené 96hodinové lhůty. Tato skutečnost však není absolutní s ohledem na to, že může rozhodnout kterákoli z osob blízkých, pokud nerozhodnou osoby před nimi uvedené. V praxi se mnohdy můžeme setkat s tím, že pokud žádná z těchto osob nesjedná pohřbení, sjednají (vypraví) pohřeb kamarádi nebo přátelé, mnohdy rovněž kolegové ze zaměstnání, ale i zaměstnavatel. Protože je zákonodárce takto explicitně v příslušném ustanovení nevyjmenovává, připouští i tuto možnost. Proto je taková varianta možná a rozhodně jí dáváme přednost před tím, než by sjednala (vypravila) pohřeb obec (Šejvl, 2018).

Vypravitelem pohřbu může být i právnická osoba. Tedy vypravitelem pohřbu může být i terapeutická komunita, adiktologická ambulance, nízkoprahové zařízení či jiné obdobné zařízení. Následně jí samozřejmě náleží právo nakládat se zpopelněnými lidskými ostatky, případně mít pronajaté hrobové místo na pohřebišti.

2.6 Provozovatel pohřební služby

Jediným subjektem, který je oprávněn převést tělo zemřelého po pozemní komunikaci k pohřbení (pohřebišť, krematorium), je provozovatel pohřební služby. Bližší podmínky k provozování pohřební služby jsou stanoveny v § 6 a násl. zák. o pohřebnictví.

Smlouva s provozovatelem pohřební služby se uzavírá podle příslušných ustanovení obč. zák. a lze doporučit, aby vždy měla písemnou podobu.²² K uzavření smlouvy je potřeba mít platný občanský průkaz toho, kdo sjednává pohřbení; mezi nepovinné dokumenty patří občanský průkaz zemřelého(ho), pokud je k dispozici, rodný nebo oddací list zemřelého(ho). U dětí mladších 15 let provozovatelé pohřební služby požadují rodný list zemřelého dítěte a občanský průkaz obou rodičů.²³

S provozovatelem pohřební služby lze dohodnout, že občanský průkaz zemřelého(ho) odevzdá na matriční úřad on. Pokud tomu tak je, lze doporučit nechat uvést tuto skutečnost do smlouvy. S provozovatelem pohřební služby je vhodné se ještě dohodnout na podobě parte a případně mu předat fotografie zemřelého(ho) pro pietní účely.

2.7 Sociální pohřeb – pohřeb vypravený obcí

V praxi se mnohdy můžeme setkat se sdělením, že když nikdo zemřelému nesjedná pohřeb, tak se vypravuje sociální pohřeb. Není to úplně přesné vymezení, neboť se nejedná o sociální pohřeb, ale pohřeb sjednaný obcí. Používání pojmu „sociální pohřeb“ je v praxi tolerovaný úzus. Problematika pohřbů, kdy je jejich vypravitelem obec, je primárně upravena v § 5 odst. 1 zák. o pohřebnictví.

Může nastat situace, kdy ten, kdo má zájem stát se vypravitelem pohřbu, nedisponuje dostatečnými finančními prostředky pro jeho úhradu. Zde je nutné upozornit na to, že pokud se pozůstalý rozhodne, že nevypraví pohřeb a jeho vypravení ponechá na obci, zbavuje se tím o možnost ovlivnit, jaký bude zvolen způsob pohřbení, tak i o pohřební rituál a místo pohřbení, resp. uložení zpopelněných lidských ostatků.

Obec se stává vypravitelem pohřbu až za situace, kdy ve lhůtě 96 hodin od oznámení úmrtí nesjednal žádný vypravitel pohřbu pohřbení těla zemřelého, a univerzitní škola, která provádí anatomické pitvy, neprojeví zájem o využití těla zemřelého pro potřeby lékařské vědy a výzkumu nebo k výukovým účelům. V těchto případech po marném uplynutí 96 hodinové lhůty obec zajistí pohřbení slušným způsobem podle místních zvyklostí.

Pohřbení zajišťuje ta obec: a) na jejímž území k úmrtí došlo, nebo b) bylo tělo zemřelého nalezeno, c) případně vyloženo z dopravního prostředku. Z titulu vypravitele pohřbu jí náleží všechna práva a povinnosti. Obec může vypravit pohřeb pouze dvojím způsobem: a) do hrobu nebo hrobky, nebo b) žehem v krematoriu.

Zákon o pohřebnictví stanoví, za jakých podmínek musí být proveden pohřeb do hrobu nebo hrobky a za jakých podmínek žehem. Pokud tímto zákonem stanovené podmínky nenastanou, je na rozhodnutí toho konkrétního úředníka, jaký typ pohřbu sjedná.

V případě, kdy dochází k pohřbu v rakvi do hrobu nebo hrobky, jedná se zpravidla o hrobové místo obce. V takovém případě pak může pozůstalý položit květinové dary nebo zapálit svíčku na tomto hrobovém místě.

Za situace, kdy je sjednáno pohřbení žehem, má právo na vydání urny se zpopelněnými lidskými ostatky pouze vypravitel pohřbu, tedy opět obec.²⁴ Určitou možnost excesu tohoto práva dává obč. zák., resp. jeho § 92 odst. 2 obč. zák. Ten uvádí, že nejsou-li lidské ostatky uloženy na veřejném pohřebišti, má na jejich vydání právo osoba, kterou člověk před svou smrtí výslovně určil; jinak postupně jeho manžel, dítě nebo rodič, a není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, převezme je jeho dědic. Jakmile dojde k tomu, že jsou lidské ostatky uloženy na veřejném pohřebišti, není právní nárok na jejich

²² | O tom, jaký typ smlouvy má být uzavřen, se vedou v odborné veřejnosti spory, ale lze uvést, že se může jednat jak o rámcovou, příkazní smlouvu, tak i smlouvu o dílo.

²³ | Občanský průkaz obou rodičů není obligatorní náležitostí.

²⁴ | Viz § 14 odst. 3 písm. h) zák. o pohřebnictví.

vydání. Uložení zpopelněných lidských ostatků může být provedeno několika způsoby:

- a) uložením do obecního hrobu nebo hrobky,
- b) uložením do kolumbária,
- c) uložením nebo vsypem do urnového hrobu,
- d) vsypem na louce rozptylu nebo
- e) rozptylem na rozptylové louce.

I v tomto případě zůstává pozůstalému pouze možnost na místě uložených zpopelněných lidských ostatků položit květinové dary nebo zapálit svíčku.

2.8 Další náležitosti k pohřbu a pohřbení

Samostatnou záležitostí je právo pracovního volna na zajištění pohřbu, resp. na účast na něm. Podle § 199 odst. 2 zák. práce²⁵ vláda stanovuje svým nařízením okruh překážek v práci podle § 199 odst. 1 zák. práce, rozsah pracovního volna, případy, ve kterých přísluší náhrada mzdy nebo platu, včetně případného spolurozhodování odborové organizace o vyslání zaměstnanců na pohřeb spoluzaměstnance, a to i vůči zaměstnancům, kteří nepracují na pracovištích zaměstnavatele, ale podle dohodnutých podmínek pro něj vykonávají práce v pracovní době, kterou si sami rozvrhují (§ 317 zák. práce).

Podle nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci, se pracovní volno s náhradou mzdy nebo platu se podle bodu 7 poskytne na:

- a) 2 dny při úmrtí manžela, druha nebo dítěte a na další den k účasti na pohřbu těchto osob,
- b) 1 den k účasti na pohřbu rodiče a sourozence zaměstnance, rodiče a sourozence jeho manžela, jakož i manžela dítěte nebo manžela sourozence zaměstnance a na další den, jestliže zaměstnanec obstarává pohřeb těchto osob,
- c) nezbytně nutnou dobu, nejvýše na 1 den, k účasti na pohřbu prarodiče nebo vnuka zaměstnance nebo prarodiče jeho manžela nebo jiné osoby, která sice nepatří k uvedeným fyzickým osobám, ale žila se zaměstnancem v době úmrtí v domácnosti, a na další den, jestliže zaměstnanec obstarává pohřeb těchto osob.

Podle stejného nařízení se ve smyslu bodu 9 pracovní volno s náhradou mzdy nebo platu poskytne na nezbytně nutnou dobu zaměstnancům, kteří se zúčastní pohřbu spoluzaměstnance; tyto zaměstnance určí zaměstnavatel nebo zaměstnavatel v dohodě s odborovou organizací.

Pokud by se jednalo o pohřeb klienta adiktologické služby, nevzniká zaměstnanci této služby nárok na pracovní volno. Lze si představit i variantu, kdy účast pracovníka adiktologické služby na pohřbu bude součástí skupinové terapeutické práce s klienty.

2.9 Hrobová místa

Volba hrobového místa je významným pietním i ekonomickým faktorem. Hrobovým místem se podle zák. o pohřebnictví rozumí místo na pohřebišti (veřejném i neveřejném), které je určeno pro zřízení hrobu nebo hrobky, nebo vyhrazené místo v úložišti jednotlivých urn nebo na vsypové louce. Místo na louce rozptylu není považováno za hrobové místo, ale za místo určené k pietnímu uložení zpopelněných lidských ostatků.

Pořízení, resp. pronájem hrobového místa a koupě hrobového zařízení stojí finanční prostředky. Hrobové místo se pronajímá, nelze jej zakoupit. To, co lze zakoupit, je hrobové zařízení. Pořízení nového hrobového zařízení je relativně náročná finanční záležitost ve výši několika desítek tisíc.

V případě pohřbu žehem a provedení rozptylu na rozptylové louce jsou finanční náklady výrazně nižší, neboť provedení rozptylu je technicko-pietní záležitostí, resp. pietním úkonem spočívajícím v uložení zpopelněných lidských ostatků.

Pohřebiště

Zákon o pohřebnictví umožňuje pohřbít v rakvi pouze na veřejném nebo neveřejném pohřebišti, a pouze do dvou typů hrobových míst: hrobu nebo hrobky. Neveřejným pohřebištem je účelové zařízení určené výlučně pro uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků členů řeholních řádů nebo kongregací a prostory pro uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků členů uzavřených, zejména příbuzenských společenství. Za neveřejná pohřebiště se rovněž považují účelová zařízení určená výlučně pro uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků příslušníků registrovaných církví a náboženských společností, jejichž vnitřní předpisy a obřady neumožňují ukládání lidských pozůstatků nebo lidských ostatků na veřejném pohřebišti. Všechna ostatní pohřebiště, která nesplňují definici neveřejného pohřebiště, považujeme za pohřebiště veřejná.

Hrob

Hrob je (vy)kopané místo na pohřebišti, které musí splňovat podmínky dané v § 22 odst. 1 zák. o pohřebnictví. Hloubka hrobu pro pohřbívání dospělých osob a dětí starších 10 let musí být nejméně 1,5 m; u dětí mladších 10 let nejméně 1,2 m; dno hrobu musí ležet nad úrovní kolísání podzemní vody a boční vzdálenost mezi jednotlivými hroby musí činit nejméně 0,3 m. V praxi to může znamenat, že s ohledem na podzemní vodu se na některých pohřebištích nemůže pohřbívát do hrobu a zpravidla je zde možné pouze ukládat zpopelněné lidské ostatky.

Nezpopelněné lidské ostatky (tedy kosterní ostatky) musí být uloženy v hrobě po celou tlecí dobu, která se zřetelem ke složení půdy musí trvat minimálně 10 let. Před uplynutím tlecí doby mohou být do téhož hrobu pohřbe-

ny další lidské pozůstatky, pokud je možné umístit je nad úroveň naposledy pohřbených lidských pozůstatků a vrstva ulehle zeminu nad rakví bude činit nejméně 1 m. Při standardní hloubce hrobu to znamená, že zde mohou být uloženy (pohřbeny) dvě rakve – dvoje lidské pozůstatky.

Hrob může být tvořen buď rovem, nebo hrobovým zařízením. Rovem se rozumí navýšená zemina nad rakví a jediným hrobovým zařízením bývá zpravidla kříž umístěný v hlavě hrobu. Hrobovým zařízením rozumíme rám, krycí desku, sokl, pomník, nápisovou desku, lampičku, vázu a další případné náležitosti.

Hrobka

Hrobku – obecně – považujeme za účelovou hřbitovní stavbu. Skládá se ze dvou částí – z nadzemní a podzemní. Její podzemní část je zpravidla vyzděná a je vždy pevně spojena se zemí. Podzemní prostor tvoří zázemí pro ukládání rakví a uren se zpopelněnými lidskými ostatky. Nadzemní část hrobky je různorodá – může ji tvořit kaple (zpravidla ve smyslu sakrálního prostoru) či běžné hrobové zařízení nebo klenba. Hrobka je věcí nemovitou. Pro hrobku zák. o pohřbnictví nestanoví tlečí dobu.

Pohřbení žehem

Druhý způsob pohřbení, který zák. o pohřbnictví umožňuje, je pohřeb žehem. Pohřbit žehem lze pouze v krematoriu, nikde jinde. Zajištění provedení pohřbu žehem v krematoriu se realizuje výlučně přes provozovatele pohřební služby.

Možnosti uložení zpopelněných lidských ostatků

Zpopelněné lidské ostatky lze uložit na pohřebišti do hrobu, hrobky, kolumbária či jiné schránky, může být proveden jejich rozptyl, vsyp nebo mohou být uloženy i doma či na jiném místě.

Urnový hrob určený k ukládání uren

Takový urnový hrob je tvořený podbetonovaným kameným rámem, vybetonovaným sklípkem, krycí deskou a pomníkem. Do sklípku, po odkrytí krycí desky, můžeme ukládat urny se zpopelněnými lidskými ostatky. Počet uren, které sem lze uložit, záleží na velikosti vybetonovaného sklípku. Standardně ukládáme v praxi 5–6 uren, ale existují i urnové hroby o šíři 50 cm a délce 120 cm, které jsou kryty zpravidla krycí deskou.

Urnový hrob určený k provedení vsypu

Jedná se o totožný urnový hrob jako uvedený v předešlém odstavci, ale určený pro provedení vsypu zpopelněných lidských ostatků. Namísto ukládání uren se zpopelněnými lidskými ostatky se tedy provede pouze jejich vsyp.

Urnový hrob bez rámu a sklípku

Urnový hrob je v tomto případě tvořený pouze pomníkem, kdy urny jsou uloženy v zemi před tímto pomníkem. Počet uložených uren záleží na rozměrech pronajatého hrobového místa. Zpravidla zde není uloženo více než 4, maximálně 5 uren.

Schránka na hrobě nebo hrobce

Schránka na hrobě nebo hrobce je zpravidla (částečně) prosklený prostor obdélníkového tvaru, který umožňuje uložení 1 až 2 uren se zpopelněnými lidskými ostatky. Takové uložení si ze zák. o pohřbnictví může nájemce hrobového místa provést sám, ale je bezpodmínečně nutné před uložení tímto záměr nahlásit provozovateli veřejného pohřebiště a uhradit poplatek podle ceníku.

Kolumbárium

Kolumbárium (vyhrazené místo pro ukládání uren) jsou schránky, které umožňují ukládání uren se zpopelněnými lidskými ostatky. Buď jsou pouze v řadách, které tvoří několik pater nad sebou – zpravidla čtyři – nebo vytvářejí určité obrazce či tvary písmen.

Využití kolumbární schránky za destičkou pro ukládání uren se zpopelněnými lidskými ostatky není příliš praktické. Destička je do rámu kolumbární schránky zacementována a pro každé otevření je potřeba mít k otevření úhlovou brusku.

Kolumbární schránka se sklem je oproti předchozí variantě vhodnější formou pro ukládání uren se zpopelněnými lidskými ostatky. Záleží samozřejmě na velikosti kolumbární schránky, standardně máme pro 1, 2, 4 a 6 uren.

Vsypová louka

Jedná se o vymezený a upravený travnatý prostor na pohřebišti, který je určený k provedení vsypu zpopelněných lidských ostatků; po svém obvodu je zpravidla ohraničen obrubníkem, tvarovanými kameny, zábradlím, písmeny, čísly nebo jinými značkami, které v obou osách (šířce i délce) vytváří šachovnicový formát s protínajícími se souřadnicemi ve svém vnitřním prostoru. Na jejich průsečíku je vždy vsypové místo. Standardně se provádí jeden nebo dva vsypy na průsečíku, výjimečně i tři. Prostor určený pro vsyp zpopelněných lidských ostatků na vsypové louce je hrobovým místem. Na vsypové louce se vsypové místo vytvoří tak, že se odstraní travní drn, kde má vsypové místo vzniknout a vyhloubí se jamka pro vsyp. Průměr jamky by měl být alespoň 20 cm, její hloubka se odvíjí od toho, zda se počítá s dalšími vsypy či nikoli. Pokud se jedná o jeden vsyp, postačuje hloubka cca 30–35 cm a nad provedený vsyp se opět vloží travní drn. Tím vsypové místo splyne s okolím.

Rozptylová louka

Jedná se o vymezený upravený travnatý prostor na pohřebišti, který je ale určený k rozptýlení zpopelněných lidských ostatků. Není tvořena žádným hrobovým zařízením (zpravidla je označena jako louka rozptylu); není nijak blíže upravena technickými ani právními předpisy, zpravidla pouze řádem pohřebiště. Slouží k ukládání zpopelněných lidských ostatků jejich rozptýlením do volného vymezeného travnatého prostoru.

Jiné uložení zpopelněných ostatků

Rovněž přichází v úvahu možnost jejich uložení, resp. rozptýlení na místě, které měl zesnulý rád nebo ke kterému měl určitý vztah. Pokud se jedná o pozemek, který je ve vlastnictví toho, kdo provede rozptyl, není – kromě již uvedeného pietního požadavku – žádná právní překážka k jeho provedení. Za situace, kdy se jedná o pozemek jiné osoby (právnícké nebo fyzické) je nutné získat její předchozí souhlas s provedením rozptylu. Zpopelněné lidské ostatky jsou z hygienického hlediska zcela nezávadné,²⁶ a proto argument případného rizika kontaminace je zpravidla irelevantní.

Vydání urny se zpopelněnými lidskými ostatky

Vypravitel pohřbu má právo na vydání urny se zpopelněnými lidskými ostatky; může určit osobu, která tuto urnu převezme. Je zakázáno zacházet s lidskými pozůstatky nebo lidskými ostatky způsobem dotýkajícím se důstojnosti zemřelého nebo mravního cítění veřejnosti.²⁷ Jak s vyzvednutou urnou s těmito ostatky naloží, je již výlučně na jeho rozhodnutí. Mezi nejčastější formy uložení patří jejich uložení na veřejném pohřebišti nebo doma.

2.10 Cena pohřbu

Uvést do odborného článku cenu služby, která se odvíjí od mnoha faktorů, kterými jsou zejména – volba provozovatele pohřební služby, služby poskytované zemřelému a vypraviteli pohřbu, typ rakve, oblečení zemřelého, způsob pohřbení, vzdálenost hrobového místa nebo krematoria od místa úmrtí a samozřejmě i náklady spojené s pronájmem hrobového místa u provozovatele veřejného (příp. neveřejného) pohřebiště je velmi komplikované. Cílem je alespoň v základních rysech (*Tabulka 1*) uvést čtenáře do této problematiky, proto jsou zde uvedeny velmi obecné/orientační ceny, se kterými se můžeme setkat.

p. č.	objednané položky	cena
1	Pohřeb žehem, bez obřadu, základní nejlevnější rakev ²⁸ , omytí zemřelého ²⁹ , rubáš a oblečení do rubáše, bez smutečního oznámení	15 018 Kč
2	Pohřeb žehem, s minimalistickým obřadem, základní nejlevnější rakev, omytí zemřelého ²⁹ , rubáš a oblečení do rubáše, 5 ks oznámení	20 618 Kč
3	Pohřeb do hrobu, bez obřadu, základní nejlevnější rakev, omytí zemřelého ²⁹ , rubáš a oblečení do rubáše, bez oznámení	22 400 Kč
4	Pohřeb do hrobu, s minimalistickým obřadem, základní nejlevnější rakev, omytí zemřelého ²⁹ , rubáš a oblečení do rubáše, 5 ks oznámení	25 400 Kč

Tabulka 1 | Orientační cena pohřbu

Uvedené ceny jsou skutečně pouze orientační a u každého provozovatele pohřební služby v České republice mohou být odlišné. Průměrná cena pohřbu s obřadem se pohybuje kolem 35 000 Kč.

2.11 Pohřebné

Pohřebné jako plošná sociální dávka bylo zrušeno. V současné době se pohřebné poskytuje výlučně ve smyslu § 47 zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, následovně. Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb:

- dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo
- osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte, jestliže dítě nebo osoba uvedená v písmenu b) měly trvalý pobyt na území České republiky.

Pokud splňuje podmínky nároku na pohřebné více osob, náleží tato dávka jen jednou, a to osobě, která uplatní nárok na dávku jako první. Nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení podle zvláštního právního předpisu, kterým je zák. o pohřebnictví. Podmínka trvalého pobytu a bydliště podle § 3 cit. zák. se nezjišťuje pro nárok na pohřebné, jestliže jde o dítě mrtvě narozené. Výše pohřebného činí 5000,- Kč a vyplácí se jednorázově.³⁰

3 ZÁVĚR A DISKUSE

Téma umírání a smrti bylo po dlouhá desetiletí v České republice tabuizováno. Sama smrt pak byla od 20. let minulého století postupně institucionalizována a odsunuta za bílé pleny nemocničních pokojů, zpravidla bez účasti či participace příbuzných. Hospicové hnutí rozvíjející se

²⁶ | Srov. § 5 odst. 7 písm. b) zák. o pohřebnictví.

²⁷ | Srov. § 4 odst. 1 písm. f) zák. o pohřebnictví.

²⁸ | Rakev musí splňovat požadavky, které jsou stanoveny v české technické normě 49 3160.

²⁹ | Pod pojem „omytí zemřelého“ zde subsumujeme úkony, které jsou uvedeny v § 2 písm. j) zák. o pohřebnictví a § 4 odst. 3 vyhl. č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

³⁰ | Srov. § 48 zák. o státní sociální podpoře.

od počátku 90. let minulého století, vznik neziskových organizací pomáhajících potřebným a dalších obdobných organizací poskytl šanci důstojně a emočně se vyrovnat i s touto nedílnou oblastí lidského života.

Úmrtí blízké osoby je stresující a psychicky náročnou situací pro každého, koho se dotýká. S ohledem na významnou tabuizaci umírání a smrti v naší společnosti, kterou se jen pomalu daří uvolňovat, je obecné povědomí společnosti o možnostech doprovázení při umírání a variabilitě pohřebních rituálů velmi nízké. Hlavním cílem článku bylo seznámit čtenáře se základními právními předpisy, které jsou v oblasti pohřbívání a pohřebnictví relevantní; sekundárním cílem bylo otevřít toto téma, z praktického hlediska možného, při práci s adiktologickými klienty a pacienty.

I když adiktologické služby nejsou primárně určeny pro poskytování pomoci pacientům a klientům v těchto situacích, zcela se své role nemohou vzdát. Přísluší jim alespoň v rovině poskytnutí krizové intervence, psychosociální podpory a práce s ním v rámci psychoterapie. Stejně tak by tito pracovníci neměli rezignovat na schopnost poskytnout základní informace v této složité životní situaci a umět jej odeslat do dalších odborných zařízení. Adiktologické služby tedy mohou plnit v této situaci i funkci přemostění k dalším specifickým službám v této oblasti. K tomu je nutná bazální znalost ostatních pomáhajících profesí, které zde poskytují své služby a mohou ať ve spolupráci s adiktologickými službami, nebo v návaznosti na ně s klienty a pacienty pracovat.

Haškovcová (2007) velmi přiléhavě uvádí, že „*ti, kteří očekávají svůj skon v limitovaném čase, a právě tak jejich rodinní příslušníci, zcela pochopitelně pátrají nejen po přiměřených formách pomoci, ale také po informacích, jak analogickou situaci prožívali a jak se s ní vyrovnávali jiní lidé, a to historicky i aktuálně. Příbuzným a přátelům často chybí konkrétní návody a doporučení, jak zvládat nesnadnou situaci, protože i oni, až do chvíle, než se setkali se smrtí tváří v tvář, žili v přesvědčení, že se jich poslední věci člověka netýkají, anebo že je na ně ještě dost času. S překvapením poznávají, že ani reprezentanti vítězné medicíny na tom nejsou o mnoho lépe, a proto mají nezřídka důvodný pocit zklamání a nepochopeného osamění.*“

Pokud odhlédneme od profesí, které s koncem lidského života pojí jejich profesní náplň, což jsou, jak uvádí Špatenková (2013), lékaři, zdravotníci, duchovní, sociální pracovníci či psychologové, jsou v systému služeb již etablované profese, které jsou na práci s touto cílovou skupinou zaměřeny. Zejména se jedná o absolventy profesní kvalifikace doprovázení umírajících a pozůstalých a poradce pro pozůstalé. Odbornými znalostmi a dovednostmi rovněž disponují absolventi profesní kvalifikace sjednavatel pohřbení a hrobník.

Jako určitá pomůcka pro změnu pohledu na umírání a smrt může pro odborníky v adiktologii být nejen účast na seminářích a kurzech, které pořádají paliativní a hospicové týmy, ale i sebeedukace. Lze začít pomocí knih,

kteří jsou primárně určeny pro děti, ale které mohou pomoci i dospělým ve změně náhledu na smrt. Za některé lze uvést O smrti smrtoucí, kterou napsala a ilustracemi doprovodila Pernilla Stalfelt, nebo knihu „pro lidi v mlžinách“ autorky Kitty Crowther. V podstatě se jedná o pohádkovou knihu pro velké i malé čtenáře s názvem: „Návštěva malé smrti.“ Smrt je zde představována zcela odlišně od většinového názoru dospělé společnosti: „*smrt je malá roztomilá osůbka. Ale nikdo o tom neví.*“ Samozřejmě nelze neuvést dnes již legendární Když dinosaurům někdo umře, která přibližuje témata smrti srozumitelnou až půvabnou formou a abstrahuje je do různých sociálních vrstev, na různá náboženství a do rozmanitého věku cílové skupiny. Z odborných publikací lze rozhodně doporučit již citovanou publikaci prof. Heleny Haškovcové Thanatologie, která patří mezi zakladatelky této nauky a její aplikace v České republice.

V souladu s názorem Provonshy (1994) lze uvést, že „*smrt je jediná základní skutečnost lidské existence, kterou člověk naprosto nemá ve své moci. Může ji odložit, dočasně se vyvléci z jejích spárů, může ji zpřijemnit nebo naopak znepríjemnit, ale nakonec je každý lidský pokus zabránit smrti nebo ji popřít odsouzen k neúspěchu.*“ Úkolem pomáhajících profesí by mělo být vždy umět pomoci i v takové, v podstatě pro mnohé, bezvýchodné situaci.

Konflikt zájmů | autor bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007. Diagramma. ISBN 80-720-7628-4.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o umírání a smrti*. 2., přeprac. vyd. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-807-2624-713.

KERRIGAN, Michael. *Historie smrti: pohřební zvyky a smuteční obřady od starověku do současnosti*. Praha: Deus, 2008. ISBN 978-808-7087-558.

MARKOVÁ, Alžběta. *Hospic do kapsy: příručka pro domácí paliativní týmy*. 2. aktualizované vydání. Praha: Cesta domů, 2015. ISBN 978-80-905809-4-7.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Edice Kalich, 1956. ISBN sine.

PROVONSHA, Jack W. *Existuje život po životě?* Praha: Advent-Orion, 1994. Orion (Advent-Orion). ISBN 80-717-2062-3.

ŠEJVL, Jaroslav. *Povinnost obce zajistit pohřbení aneb tzv. sociální pohřby – 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7598-137-0.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Vyhoštěná smrt*. Praha: Kalich, 2013. ISBN 978-807-0171-974.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Poradenství pro pozůstalé: principy, proces, metody*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3736-2.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předáváním místu určení, a o náležitostech ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky.

Vyhláška č. 277/2017 Sb., o postupu obce při zajištění slušného pohřbení.

Usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů.